

TALLINNA ÜHISGÜMNAASIUM

SOTSIAALNE TSIRKUS

Uurimistöo

Koostaja: Andra Ehrenbusch

11.C klass

Juhendajad: Margit Timakov

Helena Ehrenbusch

Tallinn 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. SOTSIAALNE TSIRKUS	5
1.1 Mõisted ja taust	5
1.2 Eesmärk.....	6
1.3 Metoodika	6
2. PARIMAD PRAKTIKAD	8
2.1 Kanada.....	8
2.1.1 Cirque de Monde.....	8
2.2 Ameerika Ühendriigid.....	9
2.2.1 H.I.C.C.U.P. lastetsirkus	9
2.2.2 Suure õuna tsirkus	9
2.2.3 Tsirkus Minimus	10
2.3 Soome.....	10
2.4 Saksamaa.....	12
2.4.1 Tsirkus Bombastico.....	12
2.5 Eesti.....	13
2.5.1 Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit (ETTL).....	14
3. UURIMUS	16
3.1 Uurimuse eesmärk.....	16
3.2 Metoodika kirjeldus	16
3.3 Valim.....	17
3.3.1 Küsitlus	17
3.3.2 Intervjuu	17
3.4 Tulemused.....	18
3.4.1 Küsitlus	18
3.4.2 Intervjuud.....	19

3.5 Analüüs	23
KOKKUVÕTE.....	26
KASUTATUD KIRJANDUS	28
LISA 1	
LISA 2	
LISA 3	
LISA 4	
LISA 5	

SISSEJUHATUS

Olen tegelenud tsirkusega juba 10 aastat. Kõik algas sellest, kui mu ema võttis mind kaasa tsirkuseprojekti puudega inimestega. Peale seda tekkis mul sügavam huvi tsirkusekunsti vastu ja mu ema pani mind OMA tsirkuse trenni.

Tsirkus on mu elus igapäevane osa, kuna ma tegelen sellega professionaalselt. Samuti tegeleb minu ema erinevate sotsiaalse tsirkuse projektidega, mistõttu olen tsirkusega pidevalt seotud. Tsirkus on ideaalne võimalus stressi ja muude probleemide maandamiseks. Trennid on väga rasked ja ennast peab ületama iga päev, aga raske töö annab tulemusi ja see motiveerib tohutult.

Eelnevalt sai mainitud, et sotsiaalse tsirkusega puutusin ma kokku esimest korda emaga koos tsirkuse laagris erivajadustega inimestele. Minu arvates on tsirkus imeline töövahend. Ma olen näinud, kuidas see mõjub erivajadustega inimestele ja kui õnnelikud nad on õppides trikke ja hiljem neid etendusel esitades.

Sotsiaalset tsirkust kasutatakse suure hulga inimeste heaoluks, sh sõjapõgenikud, kriisikolled, riskinoored, vanurid, lastekodulapsed, füüsilise ja psüühilise erivajadusega inimesed, ka ennetustegevuseks. Ma soovin oma töös keskenduda sotsiaalse tsirkuse vormile, mis on tuntud ka Eestis – erivajadustega inimestele mõeldud tsirkus, mida tutvustas Eesti professionaalidele tsirkus Bombastico Saksamaalt.

Selles uurimustöös soovin ma teada saada, mida mõistetakse sotsiaalse tsirkuse all nii Eestis kui kogu maailmas, kuidas see töötab ja millised mõjud sel on. Väga paljud inimesed, kellega ma olen kokku puutunud ja isegi need, kellega ma koos tsirkust õpin, ei teagi sellist sõnapaari nagu „sotsiaalne tsirkus” ja seetõttu arvan, et on oluline seda inimestele tutvustada.

Mu töö keskendub sotsiaalse tsirkuse mõiste selgitamisele, meetodi kirjeldamisele ja selle tulemuste tutvustamisele.

MÄRKSÕNAD: tsirkus, sotsiaalne tsirkus, heaolu

1. SOTSIAALNE TSIRKUS

Käesolev peatükk selgitab sotsiaalse tsirkuse fenomeni. Autor selgitab sotsiaalse tsirkusega seotud mõisteid ja tegevuse eesmärke.

„Sotsiaalne tsirkus viitab järjest populaarsemaks saavale liikumisele, kus sotsiaalse õigluse ja heaolu saavutamiseks kasutatakse tsirkusekunste kui meediumit. Sotsiaalses tsirkuses kasutatakse alternatiivpedagoogilisi võtteid, et töötada marginaliseerunud- või riskigruppidega.” (<https://en.wikipedia.org/>)

Sotsiaalse tsirkuse programmidest saavad kasu erinevat tüüpi kliendid. Näiteks Lõuna-Aafrikas kasutatakse tsirkust, et motiveerida lapsi, kes on sündinud HIVga, oma ravi järgima. Mongoolias tehakse tsirkuse töötubasid noortevanglas, Austraalias naistega kes on kannatanud seksuaalse vägivalla all, jne. (www.cirquedusoleil.com)

1.1 Mõisted ja taust

TSIRKUS

„Tsirkus on grupp esinejaid, kes võivad olla klounid, akrobaadid, treenitud loomad, õhuartistid, muusikud, jm tsirkuse erialad. Termin tsirkus kirjeldab ka teatavat tüüpi etendust, mis on läbinud oma 250 aastase ajaloo jooksul erinevaid formaate. Philip Astley on saanud endale „kaasaegse tsirkuse isa” tiitli, kuna ta avas esimese tsirkuse Inglismaal 1768. aastal.” (<https://en.wikipedia.org/wiki/Circus>)

„Varajane tsirkus oli peaaegu eranditult hoburatsutamiste oskuste demonstratsioon, millega mõnikord seoti ka muud tüüpi trikke. Järgneva 50 aasta jooksul tegi aga etenduse formaat läbi olulise arengu, kus tsirkuseetenduse oluliseks osaks said suured teatraalsed esitlused. Traditsioonilise tsirkuseetenduse formaadi juurde kuulub tseremooniameister, kes tutvustab valikut ettevalmistatud numbritest, mis on üles ehitatud tsirkusega seostatud

muusikale. Taoline stiil prevaleeris tsirkuses kuni 1970. aastani. Need etendused toimusid peamiselt suures telgis, millega sageli käidi rändamas.” (Ibid)

„Kaasaegset tsirkust esitatakse erinevates kohtades, sh telgid, teatrid, kasiinod, vabaõhulavad, tänavad jne. Kaasaegne tsirkus erineb oluliselt traditsioonilisest tsirkusest, kuivõrd põhirõhk on etenduste loomisel ja tsirkuseartistide ettevalmistamisel, on suunatud inimvõimete piiride otsimisse ja arendamisse.”(Ibid)

SOTSIAALNE PROBLEEM ehk „sotsiaalprobleem on elukvaliteedi halvenemisest tekkiv toimetulematus või võõrdumus, mis haarab suure osa ühiskonnast või kogu ühiskonna.” (www.rajalaidja.ee)

ERIVAJADUSEGA INIMENE ehk „isik, kes erineb keskmisest oma vaimsete võimete, sensomotoorsete võimete, kommunikatsioonivõimete, käitumise ja emotsionaalse arengu või füüsiliste oskuste poolest nii, et vajab tegevuste ja õppeprotsessi, sealhulgas ka kehalise tegevuse kohendamist.” (www.tlu.ee)

KLIENT ehk teenuse tarbija. Antud töös on kliendiks sotsiaalhoolekande teenuseid tarvitav erivajadusega inimene ehk sotsiaalse tsirkuse projektis osalev inimene.

1.2 Eesmärk

Sotsiaalne tsirkus otsib võimalusi, et laiendada riskirühmade võimalusi ja õpetada neile olulisi oskusi läbi kunstipõhise dünaamilise lähenemise. Sotsiaalne tsirkus toob välja ja väärtustab kunsti ja kultuuri rolli töös keeruliste sihtrühmadega, kuna see kannab edasi ja loob uusi teadmisi ning toetab mõtete ja kogemuste vahetust. Olulisemad oskused, mida sotsiaalses tsirkuses õpitakse ja harjutatakse, on iseseisvus, ühtekuuluvustunne, füüsiline vorm, enesehinnang, suhtlemine ja kohanemine. (<https://en.wikipedia.org/>)

1.3 Metoodika

Tsirkus on multidistsiplinaarne ala, mis pakub võimalusi kaasatamiseks ja eduelamuse saamiseks väga erinevate eelduste, oskuste ja omadustega inimestele. Keskendudes füüsilisele arengule, mis on kahtlemata üks olulisemaid, arendab akrobaatika jõudu, painduvust, kiirust, tasakaalu ja koordineerimist. Kõielkõndimine ja muud tasakaalualad

treenivad osavust ja koordineerimist. Žongleerimine toetab motoorika arengut ja käe-silma koordineerimist ning lisaks soodustab keskendumisvõime paranemist. Avalik ülesastumine annab eneseuskust ja esinemisjulgust. Tsirkusetreeningus on seega võimalik õppida end paremini tundma, ennast usaldama ja väljendama, arendada oma füüsilisi, sotsiaalseid, kognitiivseid ja emotsionaalseid oskusi, läbi meeskonnatöö õppida austust kaaslase vastu ja tolerantsi. (Ehrenbusch, 2015)

Tsirkus pakub võimalust õppida koos teistega ja arendab sotsiaalset kompetentsust. Me õpime iga tsirkusealaga kaasas käivaid põhilisi oskuseid, kuid sellega kaasneb lisaks iseenda tugevuste ja annete tundmaõppimine, mis toetab oskust teha elus enda jaoks mõistlikke valikuid. Läbi iseenda valikute ja eelistuste valmib programmi lõpuks etendus. Tsirkust on edukalt kasutatud ennetustöös, töös puudega inimestega, kooliprobleemidega lastega, sotsiaalsete probleemide lahendamiseks jne üle kogu maailma. (Ibid)

Sotsiaalse tsirkuse kasutusvõimalused ja edukus tulenevad sellest, et tema juured põhinevad kunstiharidusel. Kunstiline eneseväljendus võimaldab õppida ära tundma enda tundeid ja neid väljendama, kuivõrd kunst on omaette keel. Kunst loob aluse uute kogemuste paremaks mõistmiseks, mis ei ole lihtsustatud sõnalistesse kontseptsioonidesse ja seotud individuaalsete emotsioonidega. Kuivõrd sotsiaalne tsirkus toetub tsirkusekunstile, siis on sellel valdkonnal võimalus soodustada isiklikku muutumist esitlejas ja vaatlejas. (<https://en.wikipedia.org/>)

Teine oluline sotsiaalse tsirkuse omadus on tema universaalsus ja kättesaadavus. Iga inimene, sõltumata oma oskustest ja võimekusest, leiab endale tsirkusevaldkondade suurest amplituudist midagi (žongleerimine, trapets, akrobaatika, tasakaal, klounaad, mustkunst, mängud jne.) Ja veelgi enam – tsirkus ei sea piire teistele kunstivaldkondadele: osaleja ei pea oskama kirjutada või lugeda, selleks, et kaasa lüüa. Sageli on inimesed juba omandanud eelnevalt teatud oskused: tantsimine, laulmine, pillimäng, mis tulevad kasuks tsirkuses. (Ibid)

2. PARIMAD PRAKTIKAD

Antud peatükis kirjeldab autor sotsiaalse tsirkuse parimaid praktikaid Kanada, USA, Soome, Saksamaa ja Eesti näitel. USA näidete kohta on olemas vaid programmi näited internetist, Saksamaa näide põhineb isiklikust koostööst, Eesti näide programmi autori erakogust. Eriti põhjalikult toob välja autor Soome näite, sest selle kohta on tehtud korralikke teaduslikke uurimustöid.

2.1 Kanada

2.1.1 Cirque de Monde

Kanada kuulsaim kaasaegse tsirkuse grupp Cirque du Soleil on tuntud suurele hulgate publikule tänu imelistele etendustele, aga mida kõik inimesed ei tea, on et Soleil on ka maailma suurim sotsiaalse tsirkuse organisatsioon, sealjuures esimene globaalse mastaabiga. Sotsiaalse tsirkuse programm Cirque du Monde hõlmab endas projekte, mis viiakse läbi 80 erinevas kogukonnas ja kõikidel kontinentidel, v.a Antarktika. Cirque du Monde hõlmab ka treeninguid sotsiaalse tsirkuse juhendajatele. (Kinnunen jt 2013:61)

1995. aastal tuule tiibadesse saanud *Cirque du Monde* on kaasaegse tsirkusetrupi *Cirque du Soleil* suurim uhkus, mille on loonud *Cirque du Soleil* ja *Jeunesse du Monde*, sihtgrupiks riskinoored. See kombineerib tsirkuse tehnikad haridusliku-sotsiaalse sekkumisega, et aidata noori inimesi. Sotsiaalse tsirkuse eesmärk on aidata noortel inimestel tagasi saada enesekindlus, panna neid märkama oma tugevusi ja avastama oma peidetud andeid. *Cirque du Monde* ei pretendeeri lahendama kõiki erinevaid sotsiaalseid probleeme. Eesmärk on pakkuda noortele osalejatele hüppelauda oma elu uuesti alustamiseks. (www.cirquedusoleil.com)

2.2 Ameerika Ühendriigid

2.2.1 H.I.C.C.U.P. lastetsirkus

H.I.C.C.U.P. lastetsirkuse nimi tõlgituna on „Hawaii saare kogukonna tsirkuse ühisuse projekt” (*Hawaii Island Community Circus Unity Project*), mis on saare kõige innovatiivsem ja väga edukas, järjepidevalt toimiv hariduslik programm.

Aastatel 1998-1999 tutvustas H.I.C.C.U.P. tsirkus programmi nimega Terve Hawaii Initsiatiiv, Paho Program (*Healthy Hawaii Initiative Paho Program*). See sisaldas 60 erinevat tegevuslikku algatust, mis olid mõeldud rakendamiseks igapäevaelus, koolijärgsel ajal. Programmide eesmärk oli tutvustada laste ja kogukonna tervise arendamise võimalusi lõbusate tegevuste kaudu, mis olid suunatud laste füüsilise vormi parandamisele. (www.hawaiispace.com)

Aastatel 1995-2001 tõi H.I.C.C.U.P. lastetsirkus välja programmi nimega „Loomulikult pilves” uimastite ja tubaka preventsiiooni programm (*“Naturally High” Drug & Tobacco Prevention Program*). Selles programmis kasutati tsirkust dünaamilise teatrietenduse vormis, et harida lapsi tubaka kasutamise tagajärgedest ja leida positiivseid alternatiive suitsetamise asemele. See viidi läbi 149 koolis ühes USA piirkonnas. Etendust käis vaatamas üle 48 000 õpilase ning neile jagati arvestatavas koguses reklaammaterjali ajalehtede ning ajakirjadena ja teemat tutvustati ka televisioonis. Üle 800 õpetaja ja nõustajaga tehtud küsitlused näitasid, et projektil oli märgatav mõju tubaka kasutamise preventsiionitöös noortega.

Žongleerimine edukogemuse pakkumiseks (*Juggling for Success Initiative*) on innovaatiline enesehinnangu programm, mis on kestnud üle 30 aasta kaheteistkümnes USA osariigis. Kokku on H.I.C.C.U.P. tsirkuse programmides Hawaii saarel osalenud üle 3000 õpilase.

2.2.2 Suure õuna tsirkus

„Suure õuna tsirkus” (*BIG APPLE CIRCUS*) pakub preventsiioniprogrammi New Yorgis. Koolijärgsel ajal korraldatava tsirkuse missioon on pakkuda riskinoortele võimalust arendada elukvaliteeti tõstvaid oskusi, nagu meeskonnatöö, pühendumine ja vastutustundlik riskide võtmine struktureeritud õppeprogrammi ja tsirkusekunstide õppimise kaudu. Hetkel toimib programm New Yorki linnas kahes asukohas. Kaks õpetajat

töötavad umbkaudu 25 õpilasega 12-nädalaste sessioonidega, mis kulmineeruvad professionaalse etendusega vanematele ja pereliikmetele. Lisaks on osalevatele lastele ette nähtud ekskursioon Suure Õuna tsirkusesse, kus nad saavad võrrelda enda õpitut professionaalide tööga. Programm toimub kaks korda nädalas, korraga 2 tundi. (<http://bigapplecircus.org>)

2.2.3 Tsirkus Minimus

„Tsirkus ümber maailma” (*The Circus Around the World*) programmi korraldaja, tsirkus Minimus, tegutseb USA idakaldal (Massachusetts, New York, Connecticut, New Hampshire osariikides). See tsirkus pakub projektipõhiseid õpikogemusi algkooli lastele. Selles programmis valib iga klass ühe riigi maailmas ja ühe tsirkuseala (näiteks hüpped, žongleerimine, klounaad, partnerakrobaatika või tasakaal). Õpilased uurivad valitud riigi kultuuri, ajalugu, rahvuskööki, keelt, geograafiat ning osalevad igapäevastes tsirkusetundides. Programmis kasutatakse koostööd, mis sisaldab muusikat, maskide valmistamist ja kunstiprojekte. Teema areneb seega kõikidesse tunniplaanis olevatesse ainetesse. (<http://circusminimus.com>)

2.3 Soome

Raamatusse „Nad naeratavad suud kõrvuni. Sotsiaalse tsirkuse heaolu efektid” (Kinnunen jt 2013) on koondatud Soome sotsiaalse tsirkuse tegevused ja tulemuslikkus.

Tsirkusetgevusi viidi läbi kuues erinevas tsirkuses, mis osalesid antud uurimuses. Tänu osalevate tsirkuse hulgale oli võimalik tegeleda suure osalejateringiga ehk väga erinevate sihtgruppidega, kelle hulka kuulusid abi vajavad perekonnad; erivajadustega õpilaste klassid ja paindlikud esmatasandi hariduse klassid; pered, kus kasvavad erivajadustega lapsed; äärelinnades elavad lapsed ja noored; noorsootöö sihtrühmadeks olevad lapsed ja noored; immigrantide klassid; multikultuurilised grupid; hoolduspered; vanurid hooldekodudest; intellektuaalse ja arenguliste probleemidega lapsed, noored ja täiskasvanud; lastekodude ja ema-lapse turvakodude kliendid; narkomaanid ja vaimse tervise kliendid; töögrupid. (Kinnunen jt 2013:3)

Tsirkuses osalemine on tavaliselt meeldiv ja kasutoov osalejale. Tsirkus laseb proovida ja õppida trikke, mille peale inimene pole kunagi tulnud; need on väljakutset esitavad, nauditavad ja põnevad. Keskendunud harjutamine laseb osalejal kogeda edu. Koostöö teistega toetab meeskonnatunde teket, positiivsed kogemused tõstavad osalejate enesekindlust. (Kinnunen jt 2013:7)

Vanurid näiteks tunnevad tsirkusest rõõmu ja leiavad võimaluse tunda ennast nooremana. Enamus vanureid teevad tsirkust kaasa tõelise entusiasmiga ja on õnnelikud, et neil on veel säilinud füüsilist sooritust toetavad oskused või olemas õpivõime uute oskuste omandamiseks. Tsirkus erineb teistest tegevustest vanadekodus, sest osalejad saavad teha tegevusi mängulises keskkonnas ja hooldajate kaasatus programmi tekitab võrdse positsiooni sotsiaalsetes suhetes. Tsirkus aitab luua suhteid, leida alternatiivseid võimalusi kommunikatsiooniks ja saada tuge individuaalsetele raviprogrammidele, mida hooldekodud pakuvad. Tänu tsirkusele on nad heas tujus ja pole nii stressis, mistõttu on neil lihtsam hakkama saada igapäevarutiiniga. (Kinnunen jt 2013:7-8)

Paljud hooldajad hooldekodudes on üllatunud, nähes, milliste füüsiliselt keeruliste tegevustega saavad vanurid hakkama. Kuigi tunnid on vaid kord nädalas ja füüsiline areng on silmnähtav, loetakse sotsiaalset ja psüühilist arengut selle sihtrühma puhul olulisemaks. (Kinnunen jt 2013:42)

Uuringud näitavad, et tsirkus toetab meeskonnavaimu ja sotsiaalset integratsiooni. Puudega inimestega töötavad inimesed näevad, et tsirkus õpetab nende hoolealustele teistega arvestamist, koostöösoovi raviplaani rakendamisel, nii füüsilist kui verbaalset kommunikatsiooni. (Kinnunen jt 2013:41-42)

Puudega inimestele ja nende tegevusjuhendajatele on tsirkus esiteks heaks vahelduseks igapäevaelus ja teiseks väärtuslik toetus. Puudega inimesed saavad proovida uusi trikke ja õpivad oskusi, mis aitavad neil kogeda eduelamust. Tsirkus õpetab läbi koostöötegevuste ja mängude suhtlemisoskusi. Tegevusjuhendajad näevad lisaks, milleks nende hoolealused on võimelised. (Kinnunen jt 2013:8)

Tsirkus, nagu ka teised tegevused, on näidanud paranemismärke tähelepanus ja unetsükklis. Osad puudega inimesed saavad rohkem energiat tsirkusest ja teised rahunevad maha sellega. Mõju oleneb kliendist ja tema iseloomust ning elukorralduslikest olukordadest.

Puudega inimeste grupi juhendaja kinnitab, et tsirkusetevõtted peaksid olema intensiivsemad ja pikemad, et vajadus rohtudele väheneks. (Kinnunen jt 2013:51)

Soomes läbi viidud uuringud näitavad, et sotsiaalsel tsirkusel on positiivsed mõjud. Sotsiaalsed mõjud olid nähtavad igas sihtgrupis. Tsirkus on juba loomult sotsiaalne: see ühendab osalejaid ja pakub gruppidele midagi, mida koos saab teha, ja mis veel parem, see toob osalejad kokku ka väljaspool tsirkust. Psühholoogilised mõjud ilmnevad peamiselt nende seas, kellel on probleeme ebaõnnestumistega toimetulekul ja enesekindlusega. Tsirkus on ka tore hobi, mis annab osalejatele võimaluse olla aktiivne ja veeta koos mõnusalt aega. (Kinnunen jt 2013:53)

2.4 Saksamaa

2.4.1 Tsirkus Bombastico

Tsirkus Bombastico on Saksamaalt pärit perekondlik rändtsirkus, mille põhimeeskond koosneb neljast inimesest, kuid koostööpartnereid ja artiste on terve maailmast, lisaks Euroopale ka USAst ja Aafrikast. See tsirkusetrupp sündis aastal 1983.

Tsirkus Bombastico peamine eesmärk on lisaks tsirkuse tegemisele pakkuda võrdseid võimalusi kõigile, toetada erinevate erivajadustega inimeste heaolu saavutamist ja integratsiooni, kaasata neid igapäevategevustesse kasutades selleks tsirkuse vahendeid ja füüsilist haridust. Tsirkus Bombastico teeb koostööd erivajadustega inimestele suunatud professionaalsete organisatsioonidega, nagu hooldekodud, päevakeskused, vaimse tervise organisatsioonid jne.

Viimase 20 aasta jooksul on sihtgrupp märgatavalt laienenud. Oma tegevuse alguses keskendus tsirkus Bombastico peamiselt täiskasvanud vaimupuudega inimestele. Tänapäeval on aga sihtrühmana juurde lisandnud eri tüüpi erivajadusega täiskasvanud (psüühikahäire, vaimupuue, füüsiline puue), erivajadusega lapsed (kurdid, pimedad, füüsiline/vaimupuue, probleemne käitumine), segagrupid, õpetajad, vaimse tervise valdkonna töötajad, vanurid.

Tsirkus Bombastico on Saksamaal 10 puudega inimestega tegelevat organisatsiooni, kellega on tööd tehtud järjepidevalt kuni 20 aastat. Osalejate vanus varieerub vahemikus 4-104 aastat. Tsirkus Bombastico ei kutsu oma tsirkuseprogrammides osalevaid inimesi

kliektideks või patsientideks vaid artistideks. Tsirkuse keskkond luuakse väga sarnaseks igapäevaelule ja kogu programm pannakse kokku oskustest ja teadmistest, ja õpitakse sellest, mis osalejad toovad tsirkusesse kaasa. Ühiselt luuakse eriline atmosfäär, mis sisaldab värve, kooslemist ja ühist tegutsemist ja üheskoos avatud publikule etenduse valmistamist. Tsirkus Bombastico idee on luua võrdsed võimalused kõigile. Vahet ei tehta puudega inimesel ja nõ tavalisel inimesel; kõiki koheldakse võrdsena. Tsirkusetevgevused lõppevad alati avatud etendusega või etenduse tuuriga. Esinetakse väga erinevatele sihtrühmadele: kohalikud kogukonnad, organisatsioonid, festivalid jne.

Tsirkus Bombastico meeskonda kuulub esiteks Frederico Bombastico, kes on trupi kunstiline juht, pedagoogika spetsialist. Frederico alustas oma karjääri 1979. aastal sotsiaaltöötajana diakooniakiriku (Deutsche Diakonische Werke) juures tegutsevas teatris puudega inimestele. Teatri eesmärk oli pakkuda klientidele igapäevategevusi, luua etendusi ja neid esitada. Oma töö ajal märkas Frederico, et artistlik lähenemine annab paremaid tulemusi puudega inimeste arengus kui traditsionaalne sotsiaaltöö lähenemine. Ta jätkas oma haridusteed erinevatel tsirkuse kursustel osaledes, kunstiteraapias ja füüsilises hariduses ning jätkas praktikat puudega inimestega. Ta on nüüd juba töötanud erinevat tüüpi puudega inimestega üle 31 aasta ja on loonud uue lähenemise.

Barbara Hermann on muusikaõpetaja, koreograaf ja kaasjuhendaja tsirkus Bombastico programmides. Barbara õppis tantsu ja liikumise pedagoogiks „Schule für Tanz und Theater” Konstanzis, Saksamaal. Ta on töötanud muusika ja rütmika õpetajana Saksamaal Dresdenis. (Autor vestles Frederico Bombasticoga 25.04.2014, millel põhineb eeltoodud lõigus sisalduv info).

2.5 Eesti

Eestis on tegelenud sotsiaalse tsirkusega Eesti tantsu- ja tsirkuseteraapia liit (ETTL) alates aastast 2003 ja tsirkus Folie aastast 2013. Lisaks on tehtud lühemaid projekte, mida on kirjeldatud uurimuse osas.

2.5.1 Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit (ETTL)

ETTL on töötanud väga laia sihtrühmaga: vaimse, psüühilise ja füüsilise puudega lapsed ja täiskasvanud, riskilapsed, erivajadustega laste koolid, erivajadustega lapsed tavaklassis, sotsiaaltöötajad, õpetajad, põgenikud, lastekodud. Nende tegevus on rahvusvaheline, nad on teinud projekte kõige enam Eestis, Saksamaal, Soomes, Tšehhis, aga ka Aafrikas ja Inglismaal.

ETTL on loonud rehabilitatsiooniprogrammi täiskasvanud erivajadusega inimesele, mille peamine meedium on tsirkus oma mitmekülgsete võimalustega. (Ehrenbusch 2015:4)

Programmi eesmärgid seatakse tavaliselt koos teenuse tellijaga lähtuvalt kliendi vajadustest. „Psüühikahäirega täiskasvanud inimeste puhul on selleks tavaliselt elukvaliteedi paranemine läbi iseseisva toimetulekuoskuste paranemise. Programmis järjepidevalt osalevad inimesed on võimelised elama piisavalt iseseisvalt, osalema tööelus ja tegelema mõtestatud tegevustega vabal ajal. Selleni jõuavad nad läbi parema iseenda tundmaõppimise, oma tugevuste kaardistamise, oma piiride tundmaõppimise, eduelamuste kogemise.“ (Ibid)

„Programm ei sea piiranguid osalejate tervislikule seisundile, võimaldades pakkuda jõukohaseid tegevusi nii füüsilise, vaimse kui psüühilise erivajadusega inimestele. Osaleja seisundit hindavad järjepidevalt psühholoog, tegevusterapeut ja õde. Osalejate arv ühes programmis on kuni 30 inimest, sh kliendi tugitöötajad. Osalejate arvu ja kliendi/tugitöötajate suhtarvu tuleks arvestada lähtuvalt puude eripärast. Optimaalne klientide arv ühes programmis on 15.“ (Ibid)

Psüühikahäirega inimese peamised probleemid on leppimine oma haigusega, toimetulekuoskuste taastamine või taasõppimine ning motivatsioon. Iseseisva toimetuleku taastamiseks vajab see sihtrühm edukogemust, järjepidevat toetust ja loovuse arengu toetamist. (Ibid)

„Programmi peamised tegevused on grupitöö, tsirkuse baastegevused ning ühine elutegevuse korraldamine. Ühises elutegevustes osalemine annab osalejatele võimaluse õppida kindla päevarütmi ja reeglite järgimist, toidu valmistamist, lauakombeid, isikliku hügieeni ja oma eluümbruse eest hoolitsemist, suhtlemis- ja koostööoskusi, perekondlikke väärtusi. Ühtlasi soodustab see kohanemist ühiskonnas. Tsirkusetevõtte kasutamisel loovteraapia raamistikus vaadeldakse inimest tervikuna. See toetab osaleja psüühilist ning emotsionaalset arengut. Kõik tsirkuse tegevused on ülesehitatud teineteise märkamisele,

tajumisele ja teineteisega arvestamisele. Füüsilised eesmärgistatud tegevused aitavad klientide psühholoogilisi ja sotsiaalseid omadusi ning oskusi arendada. Tsirkuse tegevustele iseloomulik loovus aitab parandada klientide probleemide lahendamise oskusi. Programmi lõpus aset leidev avalik esinemine on alati väljakutse, mille vastuvõtmine tõstab osalejate enesekindlust, arendab eneseväljendusoskusi ning võimaldab saada positiivse eduelamuse.“ (Ibid)

„Rehabilitatsiooniprogrammi kestvus on 3-5 päeva järjest, ajaliselt 4-8 h päevas (koos pausidega) olenevalt võimalustest ja eesmärkidest. Parimaid tulemusi annab järjepidevus, ehk minimaalselt kord aastas programmis osalemine.“ (Ibid)

„Rehabilitatsiooniprogrammi läbiviimise koht sõltub aastaajast. Tsirkuse läbiviimiseks sobib suurem ruum või spordisaal, mis on kogu projekti aja jooksul tsirkuse käsutuses. Vajalik on ligipääs WCle ja pesemisvõimalus. Suvel hea ilmaga kasutatakse võimalust harjutada ja tööd teha välitingimustes, mõnes turismitalus või sarnases asutuses.“ (Ibid)

„Rehabilitatsiooniprogrammi koostööpartner on tsirkus Bombastico Saksamaalt.“ (Ibid)

„Rehabilitatsiooniprogrammi oodatav tulemus on jõustatud, piisavalt iseseisvalt toimetulev ja avalikul tööturul osalev erivajadusega täiskasvanud inimene, kes hindab programmi tegevust jõustavaks ja peab seda oluliseks osaks oma aastarutiinist.“ (Ibid)

3. UURIMUS

Käesolevas peatükis kirjeldab autor oma uurimustöö läbiviimist, tulemusi ja analüüsib neid.

3.1 Uurimuse eesmärk

Uurimuse eesmärk on ühelt poolt koguda usaldusväärset informatsiooni tegevuste tõhususest sotsiaalsetele gruppidele. See informatsioon aitab arendada valdkonda. Samuti aitab see selgitada rahastajatele, miks sotsiaalne tsirkus on väärt investeerimist, kuidas on see nende klientidele kasulik ja mis eesmärgid saavutatakse selle tegevuse toetamisega. (Veikkolainen 2013:6)

Autor pidas oluliseks kirjeldada täpsemalt ühe sotsiaalse tsirkuse juhendajate ja klientide kogemusi. Selleks valis autor välja tsirkus Bombastico Saksamaalt, kellel on üle 30 aasta kogemust sotsiaalse tsirkusena ja kellega Eestis on koostööd tehtud juba 13 aastat. Samuti on autor ise selles tsirkuses osalenud.

Internetipõhise küsitlusega tahtis autor teada saada, kes üldse korraldavad Eestis sotsiaalse tsirkuse programme, sihtrühmasid ja rahastajaid. Intervjuudega soovis autor teada saada, kuidas tehakse sotsiaalset tsirkust ja mis kasu sellest on nii juhendajate kui ka klientide vaatenurgast.

3.2 Metoodika kirjeldus

Autor kasutas oma uurimustöö läbiviimiseks kvalitatiivset ja kvantitatiivset meetodit.

Kvantitatiivses osas kasutas autor küsitlust, et täpsustada Eestis läbi viidud sotsiaalse tsirkuse projektide arvu, läbiviijaid ja et selgitada välja mis tüüpi tsirkust sotsiaalse tsirkuse all mõeldakse. Selleks koostas autor kolmest küsimusest koosneva internetipõhise küsitluse ja kasutas intervjuu läbiviimiseks programmi SurveyMonkey (vt Lisa 1).

Kvalitatiivses osas viis autor läbi intervjuud. Intervjuu lindistas autor oma telefoni diktofoniga. Pärast tõstis autor intervjuud arvutisse, tulemused transkribeeris ja seejärel analüüsis vastuseid küsimuste kaupa. Intervjuu küsimused on toodud lisas (Lisa 2).

3.3 Valim

3.3.1 Küsitlus

Küsimused edastati interneti teel läbi Eesti Kaasaegse Tsirkuse Arenduskeskuse tsirkuse professionaalide ringile. Vastajaid oli kokku neli, aga töös kasutab autor ainult kolme vastaja vastuseid. Antud uurimuses on jäetud välja Dr. Klouni esindaja vastused, kuivõrd tegemist on veidi kitsama valdkonnaga, kus töötavad peamiselt eritreeninguga klounid, kelle missioon on pakkuda oma teenust peamiselt haiglates. Küsimustele vastasid tsirkus Folie (Kaupo Pilder), Open Tsirkus Training Space Thing (Dan Renwick), Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit (Helena Ehrenbusch). Autor ei teadnud ette, et vastajaid on nii vähe, mistõttu uurimuse see osa on samuti pigem kvalitatiivne.

3.3.2 Intervjuu

Intervjuu valimisse kuulusid kolm sotsiaalse tsirkuse juhendajat, üks klienditöötaja ja neli klienti. Sotsiaalse tsirkuse juhendajad: tsirkus Bombastico juht Frederico Bombastico, Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liidu juhatuse liige Ain Klaassen ja tsirkus Schokokaboom juhendaja Ulrike Jäger. Klienditöötaja: Tallinna Vaimse Tervise Keskuse tegevusjuhendaja Viktoria Pahhomonova. Sotsiaalses tsirkuses osalejate nimed on jäetud anonüümseteks. Intervjuud viis autor läbi sotsiaalse tsirkuse laagris Vääna-Jõesuus 2016. aasta suvel.

3.4 Tulemused

3.4.1 Küsitlus

Esimesed teadaolevad sotsiaalse tsirkuse projektid viidi Eestis läbi 2003. aastal, sihtrühmaks lastekodulapsed ja psüühikahäirega täiskasvanud.

Küsitluse põhjal on näha, et sotsiaalne tsirkus Eestis on pigem projektipõhine, mitte püsiva rahastusega tegevus. Tavaliselt kestab üks sotsiaalse tsirkuse projekt 1 päev kuni 1 nädal.

Sihtrühmasid on laias laastus kaks: riskilapsed ja –noored ning erivajadusega inimesed. See johtub ka suures osas rahastajatest ja nende prioriteetidest. Erinevate fondide sihtrühmaks on sageli just riskirühma kuuluvad inimesed, töötud ja pikaajalised töötud. Rahastajateks on ministriumide fondid ja koostööpartnerid (läbi oma eelarve). Erasektor on siiani kaasamata. Üks vastanutest on ka välja toonud, et raske on leida rahastust sotsiaalsele tsirkusele.

Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit omab pikemaajalist koostööd ja on suutnud ka tagada järjepidevuse osade projektidega (13 aastat), kuigi on viidud läbi ka ühekordseid või lühema kestvusega projekte. Teine suurema ulatusega sotsiaalse tsirkuse projektide korraldaja on tsirkusestudio Folie.

Autor on jätnud antud tööst välja doktor Klouni, kes samuti Eestis tegutseb. Seda põhjusel, et doktor Kloun on pigem seotud meditsiinivaldkonnaga ja on elukutse. Sotsiaalne tsirkus on valdkond, mis hõlmab rohkem erineva taustaga sihtrühmasid ja kus võivad töötada erineva tsirkusehariduse taustaga inimesed. Aeg-ajalt muidugi sotsiaalse tsirkuse ja doktor Klouni teed võivad ristuda, kuid Eestis veel koostööd pole tehtud.

Koondtabel küsimustiku vastustega on leitav lisades (Lisa 3).

3.4.2 Intervjuud

3.4.2.1 Intervjuud juhendajatega

Transkribeeritud intervjuud juhendajatega võib leida lisa (Lisa 4).

Ükski juhendaja ei olnud enne sotsiaalse tsirkusega kokku puutumist professionaalne tsirkuseartist. Kõik sattusid tsirkust tegema tänu oma tööle või juhusele.

Esimene vastanu (Frederico Bombastico – tsirkus Bombastico) armastas tsirkust juba lapsepõlves. Nooruses töötas ta kirikus ja juhendas teatriringi, mille etenduste eripära oli publiku kaasamine. Sealt edasi otsustas ta teatri asemel tsirkuse kasuks ja artistideks võttis ta puudega inimesed, kellega ta kirikus töötas juba varem. Selline töövorm sobis Fredericole, ning läbi aastate arendas ta välja omaenda sotsiaalse tsirkuse meetodi, töötades ennekõike puudega inimestega, luues koos oma artistidega avatud etendusi ja kaasates publikut etendustesse.

Teine vastanu (Ain – Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit) sattus tsirkusesse juhuslikult oma töö kaudu, ehk olles klienditöötajana kliendi saatja, kes oli kutsutud tsirkusesse. Tsirkus jäi tema eelistatuimaks sekkumiseks klienditöös tänase päevani.

Kolmas vastanu (Ulrike – tsirkusetheater Schokokaboom) jõudis tsirkusesse tänu sõbrale, kes kutsus teda osalema ühes tsirkus Bombastico projektis. Talle hakkas tsirkus meeldima ja see on tema töö tänase päevani.

Neljas vastaja (Viktoria – Tallinna Vaimse Tervise Keskus) sattus tsirkusesse seoses oma töökohustustega ehk oli projektis kaasas klienditöötajana.

Sihtgrupi küsimusele – kellega olete töötanud tsirkuses, vastasid kolm inimest, et praktiliselt kõikvõimalike sihtgruppidega: lastega, vanuritega, erivajadustega (füüsiline-, vaimne puue, psüühikahäire) laste ja täiskasvanutega, klienditöötajatega, õpetajatega, põgenikega. Üks vastanu on teinud tsirkust ainult psüühikahäiretega täiskasvanutega.

Küsimusele metoodika kohta leidsid kõik, et oluline on rõõm, tunnustamine, koosolemine, positiivne eelhäälestus, võrdne kohtlemine ja kaasamine. Tsirkuse tehnikat puudutavad oskused ei ole sotsiaalses tsirkuses olulised.

Frederico Bombastico vastas, et kõige tähtsam on rõõm koosolemise – koos tegemisest, etenduseks valmistumisest ja seejärel aplaus! Oluline pole see, milliseid trikke sa ära õpid

ja sooritada oskad, vaid see, et igäüks saab tunnustuse läbi aplausi. Aplaus tekitab inimestele edu- ja õnnetunde, mis on kõige tähtsam. Ja etenduses ka publiku kaasamine.

Ain vastas, et sotsiaalses tsirkuses ei tehta vahet erivajaduse ja tavalise inimese vahel – kõik on võrdsed. Tema pidas tähtsaks seda, et tsirkusesse tulles astub inimene kohe värvilisse maailma (kujundatud keskkond) ja üheskoos tegutsedes tuleb ka julgus proovida teistsuguseid ja huvitavaid trikke ning tegevusi.

Kolmas ja neljas vastaja rõhutasid, et tsirkust tuleb teha rõõmuga. Kui juhendajale meeldib see, mis ta teeb, siis see omakorda innustab ka teisi. Kui juhendaja eeldab, et kõik saavad hakkama, siis kummalisel kombel saavadki.

Sotsiaalse tsirkuse kasutegurina toodi välja elukvaliteedi paranemine, positiivsed emotsioonid, igapäevaoskuste ja sotsiaalsete oskuste paranemine, füüsilise vormi ja enesetaju arenemine, õnnetunne ehk kasu erinevatel tasanditel inimese elule.

Esimese vastaja sõnul on tsirkus Bombastico meetodis kõige tähtsam see, et igäüks on oluline ja tema eripära tuuakse välja etenduseks – olgu see siis kasvõi ainult naeratus. Kui sa märkad inimest ja tema erilisust, siis see toimib talle kui patarei, annab energiat ja teeb tuju heaks. Tsirkus muudab sellise inimese elukvaliteedi paremaks.

Teise vastaja sõnul on tsirkuse kasutegur niivõrd suur, et seda on raske kirjeldada. Tsirkuses õpivad inimesed, kes seal osalevad, eluks vajalikke oskusi nagu suhtlemine, grupitöö, teistega arvestamine ja enese eest hoolitsemine. Samuti õpitakse tsirkusetegevustes märkama teisi inimesi ja ümbritsevas toimuvat.

Kolmas vastaja ütles, et kasu oleneb konkreetsest inimesest, aga eelkõige õpitakse teistega suhtlema ja oma keha tundma.

Neljas vastaja sõnas, et tsirkus muudab kliendid avatumaks ja on õnnelikumad.

Tsirkus on sarnaselt mõjutanud ka juhendajate endi elusid. Kindlasti on tsirkus andnud positiivseid emotsioone ja värve ellu, õpetanud suhtuma teistesse inimestesse avatumalt, andnud enesekindlust või saanud suisa elu normaalseks osaks.

Esimese ja kolmanda vastaja elu on tsirkus nii palju muutnud, et see on saanud elustiiliks, osaks normaalsest elurütmist ja raske on öelda, kas see on töö või olemise viis. Tsirkust teevad nad sellepärast, et see meeldib neile ja mitte ainult raha pärast. Tsirkus on toonud nende ellu palju värvi sõna otseses mõttes.

Teise vastaja sõnul on õpetanud tsirkus märkama teisi inimesi ja arvestama nendega, samuti ka suhtumist, et pole tähtis kellele meeldid või mitte, vaid peaasi, et sul on hea ja vaba olla.

Neljast vastaja on õppinud aga tsirkuses praktilisi asju, erinevaid trikke ja kogunud erinevaid emotsioone.

Kokkuvõttes on vastajate sõnul tsirkus kõigile, ning tsirkuses pole tähtis see, kui raskeid trikke sa teed, vaid enestunne, et teed midagi, mis sulle meeldib. Kõige parem koht on teha tsirkust värvilises maailmas ja tulla välja argirutiinist. Mõned olulised mõtted autori jaoks, sotsiaalse tsirkuse projekti korraldamiseks:

- sotsiaalses tsirkuses on kõige tähtsam edukogemus
- soodsa atmosfääri loovad värvid, sensatsioonid, atraktsioonid, komplikatsioonid
- kuigi iga osaleja on erineva taustaga, on oluline ja võimalik leida viis ühtseks nägemuseks, mis toob rõõmu kõigile, kes projekti jooksul meiega kokku puutuvad
- õnnelikkus, rõõm ja hea (enese)tunne on tähtsad nii tsirkuses kui elus
- tsirkus, sh sotsiaalne tsirkus, on segu erinevatest kunstivormidest (muusika, kunst, tants, tsirkus jne), mille üks osa on ka esinemine, etendused
- sotsiaalne tsirkus on kasulik kõikidele

3.4.2.2 Intervjuud klientidega

Transkribeeritud intervjuud klientidega asuvad lisas (Lisa 5).

Tsirkuse juurde on kliendid/osalejad/artistid jõudnud läbi vaimse tervise teenust pakkuvate asutuste, millega nad on igapäevaelus seotud. Kõik 4 vastanut jõudsid tsirkusesse läbi päevakeskuste, kus oli tehtud tsirkuse programm ja klientide juhendajad on suunanud kliendid sellesse programmi.

Tsirkuse positiivsete külgedena toodi välja värviline maailm, kus nad erinevaid trikke harjutavad ja samuti erinevad etendused, mida nad vaatavad ja kus ise kaasa löövad. Oluliseks peeti koostegutsemist ja loomulikku keskkonda, normaalset elu.

Tsirkuse negatiivseid külgi ükski vastanu ei leidnud. Muret tegid väikesed olmemured, nagu omavahelised suhted, ühele vastanule ei meeldinud žongleerida, ühel oli probleeme ööbimispaigaga.

Kõik vastanud leidsid, et tsirkus on toonud neile kasu. Ühe vastaja jaoks on tsirkuses loomulik keskkond, võib-olla isegi loomulikum kui päriselus. Teise jaoks on see jõustavam kui tavaelu. Kindlasti on õpitud uusi trikke, suhtlemist, on leitud uusi sõpru. Tsirkuse laagrit oodatakse väga, kuna see on heaks vahelduseks tavaelule.

3.5 Analüüs

Autor sai teada, et sotsiaalse tsirkusega on Eestis tegeletud 14 aastat. Kui arvestada, et Cirque de Monde on tegutsenud 22 aastat ja tsirkus Bombastico üle 30 aasta, siis on see päris pikk aeg juba.

Sihtrühmaks on peamiselt riskilapsed ja -noored ning erivajadusega inimesed. Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit on oma välismaistes koostööprojektides pakkunud tsirkuseprogramme muuhulgas ka pagulastele, kes on Euroopas praegu suur riskigrupp. (www.memormotus.com) Seega on vajadus sotsiaalse tsirkuse järele olemas.

Sotsiaalse tsirkusega tegelevad Eestis hetkel järjepidevalt ainult kaks organisatsiooni: Tsirkusestudio Folie ning Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit. Seetõttu oli ka küsitlusele vastajaid vähe, kuna tegijaid on vähe. Põhjuseks võib olla see, et tsirkusekunst võrreldes teiste kunstivaldkondadega on marginaalne. Seetõttu on ka sotsiaalse tsirkusega tegelejaid vähe. Samas autor loodab, et tegijaid tuleb juurde, et sotsiaalne tsirkus jõuaks rohkemate sihtgruppideni.

Probleemiks on kindlasti ka rahastus. Puudub järjepidev rahastus, mistõttu on keerukas valdkonda arendada ja projektidele on raske leida toetust. Seetõttu pole paljud projektid olnud ka jätkusuutlikud. Rahastajateks on olnud kohalikud omavalitsused, Siseministeerium, Hasartmängumaksu nõukogu, Sotsiaalministeerium, partnerorganisatsioonid läbi oma eelarve ning mingil määral on toetust leitud sponsoritelt Eestist ja väljastpoolt. Tsirkusestudio Folie on olnud kaasatud sotsiaalse tsirkuse väljaõppeprogrammidesse, mis on rahastatud Euroopa Liidu rahadest.

Kõik projektides osalenud inimesed on väljendanud rahulolu ja soovinud tsirkuse tegevustega jätkata. Autor loodab, et selleks leitakse ka võimalus.

Uurimuse teine pool sisaldas informatsiooni konkreetse meetoodika kohta, mida kasutab tsirkus Bombastico oma sotsiaalse tsirkuse programmides. Meetoodika autor on trupi looja, Frederico Bombastico ja see on kujunenud välja 30+ aastase kogemuse käigus.

Tsirkus Bombastico eripära on see, et tsirkuses osalejad ei ole kliendid, vaid artistid. Iga projektiga kutsub tsirkus Bombastico oma artistid värvilisse maailma, milleks on värviliste riidekangastega kujundatud keskkond (Pilt nr. 1).

Pilt nr. 1 Tsirkus Bombastico Tallinna Tugikeskuses JUKS augustis 2012. Pildi autor: Kalmer Allik

Tegevusi viivad läbi professionaalsed juhendajad, kuid etenduse loomisse on kaasatud kõik osalejad. Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liidu inimesed kutsuvadki seda tüüpi tsirkust osalustsirkuseks, kuivõrd tegevustesse ja etenduse kulgemisse on kaasatud isegi publik.

Osalustsirkuses on olulisteks märksõnadeks rõõm, teineteise tunnustamine läbi aplausi, koosolemine nii tsirkuse- kui igapäevategevustes, võrdne kohtlemine ja kaasamine. Tehniliste oskuste omandamine ei mängi nii suurt rolli kui just sotsiaalsete oskuste areng, teineteise märkamine, koosolemine.

Tsirkusetevõtte valikul lähtutakse osalejate füüsilisest võimekusest ja vaimsest valmisolekust. Iga projekt lõpeb alati avatud etendus(te)ga. Etendused sisaldavad tsirkusenumbreid projektis osalejatelt, mis on põimitud numbritega, kus esineda saavad juhuslikult valitud inimesed publikust. Etenduse mõju on jõustav ja annab osalejatele võimaluse näidata enda tugevusi ning saada selle eest vääriline tunnustus (aplauus).

Tsirkus Bombastico puhul peeti peamiseks kasuteguriks eelkõige osalejate elukvaliteedi paranemist. Tsirkuse kaudu õpitakse eluks vajalike oskusi nagu suhtlemine, grupitöö,

teistega arvestamine ja enese eest hoolitsemine, ning samuti muudab tsirkus kliendid avatumaks ja rõõmsamaks.

KOKKUVÕTE

Sotsiaalne tsirkus on selline tsirkuse vorm, kus sihtrühmaks on erinevat tüüpi riskigrupid ning mille eesmärk on tuua leevendust või lahendusi sotsiaalsetele probleemidele.

Sotsiaalne tsirkus on suhteliselt uus nähtus maailmas, kuid sellegipoolest levinud väga kiiresti erinevatesse riikidesse ja omandanud iseseisva valdkonna staatuse. Positiivne on see, et viimasel viiel aastal on aktiivsemalt hakatud sotsiaalse tsirkuse fenomeni ka teadlaste poolt uurima. Peamiselt USAs, Kanadas, Inglismaal ja Soomes, kuid artikleid ja üks uurimistöökirjutatud ka Eestis. Eestis on varasemalt kirjutanud sotsiaalsest tsirkusest uurimistöökirjutaja Kaupo Pilder aastal 2013, pealkirjaga „Sotsiaalse tsirkuse võimalused laste vaimse tervise edendamisel“, mille juhendaja oli Helena Ehrenbusch. Samuti on koostatud juhendid sotsiaalse tsirkuse programmide läbiviimiseks ja juhendajate väljaõppeks.

Autori arvates tuleks jätkata sotsiaalse tsirkuse arendamist Eestis, kuna kasutegur on niivõrd suur. Esiteks on tsirkus ise lõbus ja sisaldab nii palju erinevaid võimalusi, et väga erineva võimekusega inimesed suudavad leida midagi endale sobivat. Teiseks on piisavalt tõendeid, et tsirkus on universaalne ja tõhus vahend väga erinevate kriiside leevendamiseks, alates näiteks raske puudega inimestest, kellel on vähe võimalusi tunda ennast aktsepteeritud ühiskonna liikmena, kuni suurte globaalsete probleemideni, nagu sõjakolletes elavad või pagulaskriisile jalgu jäänud tsiviilisikud jne.

Kuna sotsiaalne tsirkus on veel arenguteel, siis oleks oluline leida stabiilne rahastus, mis aitaks juhendajatel omandada uusi kogemusi ja toetaks elumuutvate projektide elluviimist. Esmalt on oluline tsirkust rohkem rahastajatele ja ühiskonnale laiemalt tutvustada, et nad oskaksid hinnata tsirkuse vajalikkust ja näeksid selle kasutegurit. Samuti tuleb jätkata vastavate uurimistööde tegemist, millesse ka antud töö autor on oma panuse andnud.

Kokkuvõttes on sotsiaalne tsirkus Eestis juba päris populaarne, mis on heaks eelduseks, et seda edasi arendada ja levitada.

KASUTATUD KIRJANDUS

Big Apple Circus koduleht: <http://bigapplecircus.org/circus-after-school> 02.01.2017

Cirque du Soleil koduleht – Cirque de Monde:

<https://www.cirquedusoleil.com/en/about/global-citizenship/social-circus/cirque-du-monde.aspx>
<https://www.cirquedusoleil.com/en/about/global-citizenship/social-circus/cirque-du-monde.aspx> 19.06.2016

Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia koduleht: <http://www.tsirkusetalu.com/> 12.12.2016

Ehrenbusch, H (koostaja) 2015. *Eesti Tantsu- ja Liikumisteraapia Rehabilitatsiooniprogramm*. Erakogu

H.I.C.C.U.P. lastetsirkuse koduleht:

<http://www.hawaiispace.com/hiccup.php#.WGpglPI97IU> 02.01.2017

Kinnunen, R., Lidman, J., Kakko, S. - C., and Kekäläinen, K. 2013. *They're smiling from ear to ear - Wellbeing Effects from Social Circus*. Tammerprint OY.

Rajaleidja koduleht – sotsiaalkaitse, sotsiaalne probleem:

<http://www.rajaleidja.ee/sotsiaalkaitse/> 18.09.2016

Spiegel, J. B., Breilh, M. C., Campanã, A., Marcuse, J., & Yassi, A. 2014. *Social circus and health equity: Exploring the national social circus program in Ecuador*. Arts & Health, (ahead-of-print), 1-10.

Tallinna Ülikool – erivajadus ja sellega seotud mõisted:

https://www.tlu.ee/opmat/ts/TST6004/1_erivajadus_ja_sellega_seotud_misted.html

18.09.2016

Tsirkus Minimus koduleht: http://circusminimus.com/~minimus/wp/?page_id=34
02.01.2017

Veikkolainen, A., Kinnunen, R., Lidman, J., Kakko, S. - C. 2013. *A Guide to the Study of the Wellbeing Effects of Circus*. Tammerprint OY.

Wikipedia – sotsiaalne tsirkus: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_Circus 4.08.2016

Wikipedia – tsirkus: <https://en.wikipedia.org/wiki/Circus> 4.08.2016

LISA 1

Internetiküsitluse kaaskiri

Tere

Olen Andra Ehrenbusch. Õpin Tallinna Ühisgümnaasiumi 11. c klassis. Olen õppinud tsirkust 8 aastat Omatsirkuses, aga tsirkusega olen seotud juba üle 10. aasta. Teen kooli ülesannete raames uurimustööd sotsiaalse tsirkuse kohta.

Cirque du Monde, kes esimest korda tutvustas laiemalt sõnapaari „sotsiaalne tsirkus“ aastal 1995, ütleb, et sotsiaalne tsirkus kombineerib tsirkusetehnikaid hariduslike sotsiaalsete sekkumistega, et aidata noori inimesi. Wikipedia andmetel on sotsiaalne tsirkus üha populaarsust koguv liikumine, mille eesmärk on kasutada tsirkusekunste meediumina sotsiaalse õigluse ja heaolu hüvanguks. Sotsiaalne tsirkus seob füüsilise väljakutse huumori ja loova eneseväljendusega, et arendada osalejates enesekindlust, meeskonnatööd ja eduelamust. Algselt oli sotsiaalse tsirkuse eesmärk aidata riskinoortel saada tagasi oma enesekindlus, märgata neil oma tugevusi ja avastada oma peidetud andeid. Täna on sotsiaalse tsirkuse programme loodud väga erinevatele sihtrühmadele: HIV nakkusega sündinud lastele, seksuaalvägivalla ohvriteks olnud naistele, vangidele, erinevat tüüpi puudega inimestele, sõjakolletes viibivatele tsiviilisikutele, vaesusriskis elavatele inimestele, väga noortele emadele, vanuritele, sõjapõgenikele jne.

Käesoleva küsimustiku eesmärk on kaardistada Eestis toimunud sotsiaalse tsirkuse programmid ja/või sotsiaalse tsirkusega tegelevad organisatsioonid. Palun Teil vastata alljärgnevale küsimustikule. Kui Te teate inimesi, kes on valdkonnaga kokku puutunud, siis palun edastage see kiri ka neile. Olen tänulik, kui saadate oma vastused mulle hiljemalt 30.06.2016

KÜSIMUSTIK ASUB SIIN: <https://www.surveymonkey.com/r/MT9YGZG>

Hea meelega vastan tekkinud küsimustele: andra.ehrenbusch@gmail.com

TÄNAN!

Andra Ehrenbusch, 19.06.2016

INTERNETIPOHINE KÜSITLUS - KÜSIMUSED

1. Millistes Eestis toimunud sotsiaalse tsirkuse programmides olete osalenud?

Palun täpsustage:

- Programmi nimi/nimetus
- Olin osaleja, korraldaja, kaaskorraldaja
- Korraldaja (organisatsiooni) nimi
- Kellele olid programm suunatud?
- Millal toimus ja kui pikalt?

2. Kas soovite täpsustada, jagada midagi olulist sotsiaalse tsirkuse kohta (Eestis)?

3. Kui soovite saada tagasisidet tulemustest, siis palun jätke siia oma kontakt e-posti aadress.

LISA 2

Intervjuu küsimused

1. Uurimustöö küsimused tsirkusetevuste juhendajatele

Kuidas sa jõudsid sotsiaalse tsirkuse juurde?

HOW DID YOU COME TO CIRCUS?

Kellega sa oled töötanud sotsiaalses tsirkuses?

WHICH KIND OF PEOPLE HAVE JOINED YOUR CIRCUS?

Kuidas käib tsirkus erivajadustega inimestega?

HOW DO YOU DO YOUR CIRCUS? WHAT IS IMPORTANT TO KNOW?

Millist kasu oled märganud?

WHAT BENEFITS HAVE YOU NOTICED FOR THE ARTISTS?

Kuidas see sind on mõjutanud?

HOW HAS CIRCUS INFLUENCED YOU?

Mida on veel oluline öelda?

WHAT ELSE CAN BE IMPORTANT, I DID NOT ASK YET?

2. Uurimustöö küsimused kliendile

Kuidas sa jõudsid tsirkuse juurde?

Mis sulle siin meeldib?

Mis ei meeldi?

Millist kasu oled märganud?

LISA 3

Internetipõhise küsitluse tulemused

1. Millistes Eestis toimunud sotsiaalse tsirkuse programmides olete osalenud?				
Programmi nimi	Korraldaja	Sihtrühm	Aeg	Rahastaja
Tsirkus ühe päevaga	Tsirkusestudio Folie	Vähemate võimalustega <u>lapsed</u> Põhja-Talinnas	Ülemaailmne Tsirkusepäev 2012 aprill 2012 ning kestis kell 10 - 12	Tallinna linn
Esmase ennetuse projekt „Pikapäeva-tsirkus“	Tsirkusestudio Folie	10 Tallinna kooli, kus tegutseb pikapäevarühm või <u>lastel</u> on vaja tegevust pärast kooli, sh riskilapsed. Grupis oli umbes 10 last.	september 2013 kuni mai 2014	Siseministree-riumi ennetus-projektid
Suitcase Circus For Youth	Programmi juhtis ja koordineeris Inglismaa Everything Is Possible (Leeds, UK) Partner Eestis oli Tsirkusestudio Folie	Noortekodudest ja lastekodusest <u>noored</u> , vanus 16 - 26, kellel polnud veel selget tulevikku või sihti silme ees	2014, kokku 5 töötuba	Välisrahastus
World Social Circus Day 2016	Open Tsirkus Stage, Dan Renwick	Riskinoored ja töötud, huvilised (kuni 26 a)	2. aprill 2016	Sponsorid
Sotsiaalse tsirkuse programmid ja avalikud etendused koostöös tsirkus Bombasticoga Saksamaalt	Eesti Tantsu- ja Tsirkuseteraapia Liit koostöös Tallinna Vaimse Tervise Keskus, Viljandimaa Singel MTÜ, SA Maarjaküla, Väana-Jõesuu Hooldekodu, Aho Hoolekandeteenused erinevad üksused, erineva erivajadusega lastele mõeldud koolid	Vaimupuudega, füüsilise puudega ja psüühikahäirega lapsed, noored ja täiskasvanud, erivajadustega inimesteg töötavad professionaalid õpetajad	2003 -2016, 3-9 programmi aastas. Programmi pikkus keskmiselt 3, 7 või 10 päeva	Hasartmängu-maksu nõukogu, Sotsiaalministeerium, Deutschland Diakonische Werke, partnerorganisatsioonid
2. Kas soovite täpsustada, jagada midagi olulist sotsiaalse tsirkuse kohta (Eestis)?				
<p>A) Pole kerge leida rahastust projektidele.</p> <p>B) Sotsiaalne tsirkus Eestis on kogumas jõudu</p> <p>C) võibolla, ma ei ole kindel mis muu sotsiaalsed tsirkused motlevad sotsiaal tsirkus on. Not sure what other circus think social circus is, so difficult to answer.</p>				

LISA 4

Transkribeeritud intervjuu vastused: juhendajad

1. Kuidas sa jõudsid sotsiaalse tsirkuse juurde?

a) Intervjuu tsirkus Bombastico juhi Frederico Bombasticoga 4.08.2016

I worked in the German Democratic Republic, for the church in the office, I worked with young people, with handicapped people, with children and we started 1978 to make theatre things with people, and every time we make it, that people can play with us, we never play in front, we play together and then we involved the handicapped people. And in the beginning 80's, 1981 we thought we should make something with handicapped people, so there came some bigger church event and we made some circus, we started with the blind lady playing accordion. Circus interest really came from childhood. I liked it, and then making circus with handicapped people and then it continued, continued and continued. And then after the work in church I started travelling on the road, and since 1997 Barbs is with us. It's a long way, many stories, but this is most important in our circus, it's not only to act in front in circus, but to involve the public, and artists and to have fun together, and to make something together, this is the most important thing.

b) Intervjuu Ain Klaasseniga, tegevusterapeut, sotsiaalse tsirkuse juhendaja, 24.08.2016

No ikka juhuslikult, et olin ise kliendi töötaja ja siis ma läksin kliendi juhendajana kaasa või no klientide juhendajana. Mina töötasin asutuses kellel olid suhted Tšehhi, Praha ühe asutusega ja siis me käisime seal külas ja siis nemad näitasid meile filmi ja siis meie vaatasime et oo kui lähedaid asju seal tehakse klientidega (film tsirkusest), ja siis me hakkasime asju ajama ning siis saigi teoks esimene tsirkus kus olid nii Tšehhi kliendid kui Eesti kliendid ja see esimene kord oli Eestis aastal 2003.

c) Intervjuu Ulrike Jägeriga, professionaalne kloun, sotsiaalse tsirkuse juhendaja, 24.08.2016

I was invited to some circus action in Germany from mister Jani, my friend, and I went there and I stayed and continued.

d) Intervjuu Viktoria Pahhomovaga, Tallinna Vaimse Tervise Keskuse tegevusjuhendaja, klienditöötaja, 24.08.2016

See on läbi minu töökoha, eelmisel aastal ma osalesin esimest korda, see aasta pakuti veel ja siis ma olin nõus.

2. Kellega sa oled töötanud sotsiaalses tsirkuses?

a) We make circus with everybody. We invite people to circus from age 3-103 years, they can join us and we make circus together with children, with handicapped people, with blind, with deaf people, with old people, but mostly with handicapped people and with people who have special needs psychological problems (with pelguranna so the people who Helena worked with). And so everybody are invited in our colorful world and then we look what happens inside it and then we make something together.

- b) Põhimõtteliselt võib öelda et peaaegu kõikide inimestega olen tsirkuses töötanud: tavaliste lastega, erivajadustega lastega aga kõige rohkem on ikka erivajadusega täiskasvanud nii psüühika haigusega kui ka psüühika häirega või vaimupuudega.
- c) All kinds of, from children with problems, adults, adults with mental handicap, teachers, kindergarten teachers, students. All kinds of people, there is no limit.
- d) Psüühikahäiretega inimestega.

3. Kuidas käib tsirkus erivajadustega inimestega?

- a) I think i have told many things already before. Most important in (our) circus is not a director, or how many balls you can juggle, but most important is applause, so everybody who performs, gets applause, so all what you have learned in this coloured world, that you'll get applause for that, later in show. So yeah it is most important thing in Circus Bombastico to have much fun together and then applause.
- b) Lihtsalt, ma arvan et siin on raske vahet teha kes on erivajadusega ja kes mitte, kõik on võrdsed seega suurt vahe polegi. See käib lihtsalt, kutsud inimesed värvilisse maailma ja hakkad nendega koos proovima huvitavaid asju, mida nad oma igapäeva elus pole kunagi proovinud, teinud, mille peale pole võibolla mõelnudki ja kõige olulisem on see et ennem on see ilus värviline maailm valmis ehitatud, et nad astuvadki kohe sinna ja see ongi nagu teine maailm ja siis nad julgevad proovida mida iganes.
- c) We do it with joy of doing it, because when i don't like what i am doing, why other people should like it.
- d) Päris huvitav, neil tuleb väga hästi välja kõik mis neile pakutakse tegevustes.

4. Millist kasu oled märganud?

- a) In coloured world everybody is important, and we need everybody and handicapped people some of them can only smile and they can't throw balls or whatever, and we make out of this smiling person magic man and he comes on stage smiles and all public starts to smile, this is magic. And what i think circus makes for these people, it's kind of a battery or energy they get from there, circus fills up their lives and they get good mood, much good energy for the life. Most our groups come to circus every year and these people wait every year for this circus, this one week of circus and this is for the good energy and help for life.
- b) Kasu on niivõrd suur, et seda on raske kirjeldada. Kasu hakkab juba sellest, et juba nende igapäevaoskused tsirkuses paranevad, sest me tavaliselt sööme koos, ja katame lauda, ja koristame lauda ja siis on vaja kostüüme vahetada, see kõik on enese eest hoolitsemine. Samas on kasu, et sa õpid teisi nägema, sest osa asju mida me kindlasti teeme on koostöös ja sa pead nägema teisi inimesi, kas tema on jõudnud tehtud juba oma triki, et õigel ajal lõpetada näiteks. Kasu on sellest, et kui sa ennem oled väga kinnine inimene, siis siin on sihuke vaba piiritletud maailm, kus sa julged ennast avada ja kasu on ka selles et kui sa ennem arvasid et oled maailma naba, siis selgub et sa

polegi maailma naba, vaid et su ümber on ka teised inimesed ja et ma olen võrdne teistega. Tegelikult on kasu kõikidele inimestele igas mõttes.

- c) Depends on people and why they joined, sometimes the outcome is not expected. Some people talk more and contact with other people, they will learn more about themselves and bodies.
- d) Need emotsioonid, nad nii avanevad, nad on nii lahtised, nad muutuvad väga siirateks.

5. Kuidas see sind on mõjutanud?

- a) For me circus is my life, it's not a job, I haven't worked for 25 years, but also i never have holiday, it's no something to get money, we get our living there yes, but it's not the first reason why we do this. We call this circus Bombi Planet, it's our world we live in and this is my life, i learn everyday, everyday is something new and sensationen, attraktionen and everytime komplikationen (Vastaja on rahvuselt sakslane ja kasutab inglisekeelset teksti vaheldumisi saksakeelsete sõnadega. Autori märkus). And for my kids it's also their life, Babo (my son) was 3 months old when he was in fist performance.
- b) Ennem kui ma tsirkuse maailma sattusin, olin ma veel suht noor ja siis ma mõtlesin, et hullult oluline on see, et missugused riided sul seljas on, kuidas sa välja näed ja kas sa pasitad piisavalt tark teistele, lähtuvalt sellest mida ma õppisin sotsiaal valdkonnas, ja siis tundus et sellised asjad on väga tähtsad. Tsirkuse maailmas saad sa aru et tähtis on hoopis midagi muud, tähtis on see et sa oled see kes sa oled ja et sa näed ka teisi inimesi ning võtad neid sellisena nagu nad on, et see on ikka hulga vabam maailm. Mina olen nii käitumiselt kui ka mõtlemiselt muutunud hulga vabamaks.
- c) It has chaneged my life, because i chose it as a job, I am much more travelling, meet much more people, all the life is turned into circus way and all what I buy is useful in circus.
- d) Mina olen õppinud uusi tegevusi ja siis uusi trikke ja muidugi need emotsioonid, need on võrratud, seda ei saa millegagi võrrelda.

6. Mida on veel oluline öelda?

- a) You have asked evrything i think. When our people, when we exercise, when they learn new trick like juggling 2 balls, feel of the success is imoportant, and of course the atmosphere, colours and sensationen, attraktionen and komplikationen. And this how different we are and how you and Helga make other kind of circus and Ain who has head problems, and we always find a way how everything works and we make together 400 people happy. So happiness and fun and good feeling in life is important.
- b) -
- c) This is the most difficult question here, maybe circus is not one art form, it's mixture of all different art forms, from music, movement, dance and performing is only a little part of it
- d) Kindlasti tuleb selle tsirkusega jätkata, see on väga kasulik nii tervetele inimestele kui ka puudega inimestele.

LISA 5

Transkribeeritud intervjuu vastused: kliendid

1. Kuidas sa jõudsid tsirkuse juurde?

- a) Pärast haiglat, läksin end Pelguranda ravima ja seal tekkis selline tsirkuse programm, kus sai osaleda.
- b) Kõik see algas Maarjakülas. Oli siis üks saksa pere Bombi, Barbsine ja nende kaks last Babo ja Bara, ja siis Ain, kes on muidugi eestlane, kõik nad siis tegelevad tsirkusega. Siis nad oli Maarjakülas ja siis öeldi mulle et ma võiksin ka minna, sest et üks inimene läks laagrist ära. Siis ma läksin sinna ja teised elanikud tulid ka järgi ja siis hakkasime seal vaikselt siis möllama, tantsisime ja laulsime ja siis hakati vaikselt neid trikke õpetama noh neid tavalisi asju, ja siis õhtul tulid tulega asjad ja siis tuli lõpetamiseks uhke etendus.
- c) Ma olen Haabersti klubimaja liige ja siis esimest korda käisin Pärnus vaatamas 5 aastat tagasi ja siis täpselt ei mäleta aga ilmselt klubimaja kaudu sain teada tsirkusest.
- d) Linda soovitas mulle, et ma võiksin siia tulla ja siis tulingi.

2. Mis sulle siin meeldib?

- a) Meeldib et siin on loomulik elu ja keskkond, ning elu nagu iseenesest koos loodusega.
- b) Oo ma ei tea..hästi värviline maailm on.
- c) No mulle meeldib..no see kõik peaaegu meeldib, meeldib kuidas me harjutame neid trikke ja selline ühine söömine on ja ühine suhtlemine.
- d) Tule show meeldis ja siis keppidega keerutamine.

3. Mis ei meeldi?

- a) Ei ole.
- b) Meeldib aga kohad ei meeldi, kus see on, igas kohas on alati mingi probleem, näiteks kas saan õiendada või lüüakse külge, saan haiget.
- c) Siis kui kellegiga ei saa nii hästi läbi, näiteks keegi ütleb midagi halvasti või kuidagi niimoodi.
- d) mm...žongleerimine.

4. Millist kasu oled märganud?

- a) Veel kord ütlen et see on loomulik elu, et kui kõrbes tahetakse vett ja paradiisis jumalat siis siin on see nagu kättesaadav.
- b) Olen saanud uusi sõpru ja õppinud trikke.
- c) Vot see on selline hea vaheldus, see ongi nagu selline aasta tipp sündmus, et nagu hästi huvitav, saab nagu harjutada suhtlemist ja saab nagu sellisest tavalisest elust eemale, teha nagu midagi muud.
- d) Suhtlemisele tuleb kasuks kindlasti.